

УДК 341.1(100:477)

ВЗАЄМОДІЯ АКТИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З НАЦІОНАЛЬНИМ ПРАВОМ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ярина Волоско

*Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 272 47 33*

Розглянуто актуальні питання взаємодії актив міжнародних міжурядових організацій з внутрішньодержавним правом з особливим акцентом на юридичній природі міжнародних організацій, яка фактично обумовлює її правотворчу діяльність. Досліджено феномен актив міжнародних організацій, характер їхніх взаємозв'язків із міжнародно-правовою реальністю, а також національно-правові механізми імплементації міжнародно-правових зобов'язань. Здійснено аналіз впливу Європейського Союзу на міжнародно-правове регулювання через призму прийняття ним правових актив.

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація, юридична природа, юридичні акти, міжнародна правотворчість, механізм міжнародно-правового регулювання.

В умовах перебудови нової моделі світового правопорядку відбувається постійний пошук якісно нових підходів до юридичного регулювання відносин, які виникають між суб'єктами міжнародного права. Система міжнародних відносин, як невід'ємна частина соціального середовища, представляє собою складне утворення, що поєднує у собі низку підсистем: політичну, економічну, культурну тощо.

Відповідно, ефективність підтримання міжнародних відносин прямо залежить від стану їхньої правової впорядкованості, що безпосередньо досягають через механізм міжнародної правотворчості. Характерно, що здебільшого загальновизнані суб'єкти міжнародного права володіють нормотворчою функцією, тобто юридичною властивістю розробки міжнародно-правових норм.

З-поміж таких суб'єктів слід виокремити міжнародні організації, які на сучасному етапі позначають собою найпоширеніший інструмент багатостороннього співробітництва держав. Інституціоналізація міжнародних організацій пройшла свій динамічний розвиток, що бере початок від Вестфальського миру 1648 р., а згодом – і Віденського конгресу 1815 р., продовжуючись у XIX–XX ст. у вигляді створення багатьох постійно діючих міжнародних організацій [5]. Посилення ролі міжнародних організацій у забезпеченні співробітництва між державами як на універсальному, так і на регіональному рівні засвідчує стрімке зростання їхньої кількості (1815 р. – 1; 1909 р. – 37; 1951 р. – 123; 2007 р. – близько 7 500) [6], а також планомірне розширення їхньої спеціалізації.

Сьогодні цілком очевидним є те, що феномен міжнародної організації має лише такі тривалі традиції в контексті регулювання міждержавних відносин, але й у тім числі є міцно вкорінені у сучасну міжнародно-правову реальність.

Правосуб'єктність міжнародної організації *ipso facto* виникає через процедуру розробки установчого акту (статуту), який із набранням чинності відповідно до умов, визначених його положеннями, наділяє організацію правами та обов'язками. Отож прийнято вважати, що правова природа міжнародної організації має свої особливості, адже її права та обов'язки, які, на перший погляд, є самостійними, створюються в результаті делегування самій організації частини повноважень з боку держав-засновників. Відтак міжнародні організації належать до похідних суб'єктів міжнародного права (*sui generis*), а їхня правосуб'єктність, на відміну від держав, завжди обмежена рамками установчого акту [10].

Розглянута специфічність міжнародної організації, безумовно, впливає на її взаємовідносини з іншими суб'єктами міжнародного права (раніше з різнопорядковими: міжнародна організація – держава; зрідка – однопорядковими: міжнародна організація – міжнародна організація).

Зокрема, відносини між членами міжнародної організації та власне організацією ґрунтуються на правовому зв'язку (реальному та фактичному), оскільки проявляється в існуванні між ними взаємних договірних прав та обов'язків. У цьому випадку, на наш погляд, простежуються певні аналогії з інститутом громадянства, який у внутрішньодержавному праві означає постійний правовий зв'язок між державою та особою у вигляді взаємних прав та обов'язків. Означена ідея, вочевидь, первісно запозичена міжнародним правом з національного права шляхом її екстраполяції на міжнародну організацію та її держав-членів.

Фундаментальною основою у забезпеченні постійного правового зв'язку між, з одного боку, державами і, з іншого боку, міжнародною організацією слугує статут як особливий багатосторонній міжнародно-правовий акт, за яким створюють організацію. Натомість у вузькому розумінні, на протигагу статуту організації, права та обов'язки як власне організації, так і її держав учасників безпосередньо впливають із актів, які вона приймає на основі статуту.

Отже, на цьому зрізі гранично відображені засадничі правові аспекти міжнародної організації, які розкривають її сутність як суб'єкта міжнародного права.

По-перше, акти міжнародної організації приймають відповідно до положень її установчого акту, що в такий спосіб легітимізує їх з точки зору відповідності міжнародному праву, а також інтегрує у міжнародно-правову реальність.

По-друге, за допомогою прийняття актів міжнародна організація постає у вигляді суб'єкта міжнародного права, що володіє значною мірою відокремленим самостійним статусом [3].

По-третє, у правовому відношенні акти міжнародної організації забезпечують нерозривні юридично-функціональні зв'язки з іншими суб'єктами міжнародного права.

Загалом властивість міжнародної організації щодо прийняття міжнародно-правових актів (договорів, конвенцій тощо), в тому числі інших актів (декларацій, резолюцій тощо) вважають її іманентною ознакою, що дає змогу самій організації виступати від свого імені в міжнародних відносинах.

Акти міжнародних організацій традиційно вважають однією із форм зовнішньої об'єктивації міжнародно-правових норм, в яких унаслідок правотворчих дій формально закріплюють права та обов'язки сторін [8]. Поза тим, що акти міжнародних організацій відсутні серед джерел міжнародного права в розумінні змісту ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, сьогодні фактично очевидним є те, що їх розглядають як одну із нових форм, в якій закріплюють міжнародно-правові зобов'язання. Саме в результаті прогресивного розвитку міжнародного права і відбулося розширення його існуючих джерел.

Незалежно від того, що сьогодні здебільшого акти, котрі приймають міжнародні організації, за своєю юридичною силою є рекомендаційними, мають насамперед морально-політичне значення та охоплені терміном «м'яке право» (*soft law*) [13], усе ж таки існує незначна кількість актів (*нормотворчі акти*), що створюють юридичні наслідки в частині прав та обов'язків для його учасників, наприклад, акти органів ООН (Рада Безпеки) та акти окремих спеціалізованих установ ООН (Міжнародна організація цивільної авіації, Всесвітня організація охорони здоров'я та ін.) [7].

Постійне збільшення кількості актів міжнародних організацій актуалізує питання щодо їхнього виконання з боку суб'єктів міжнародного права на основі принципу сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (*pacta sunt servanda*), насамперед стосовно юридично обов'язкових актів.

За загальним правилом міжнародно-правові акти, як і акти міжнародних організацій, не мають прямої дії у внутрішньодержавному праві [2]. На користь цього свідчить навіть сама назва тих актів, які відомі у доктрині міжнародного права власне як самовиконувані акти, тобто такі, що потребують застосування специфічних організаційно-правових процедур на національному рівні з боку компетентних органів державної влади.

Тут йдеться, здебільшого, про внутрішньодержавний механізм реалізації міжнародно-правових зобов'язань (незалежно від форми їхнього закріплення – договори, конвенції, пакти, резолюції, декларації тощо), який імплементує норми міжнародного права у національну правову систему.

Процес забезпечення виконання міжнародно-правових зобов'язань передбачає застосування комплексу національно-правових процедур (з-поміж іншого, приміром, прийняття акту внутрішньодержавного права), які загалом спрямовані на перетворення норми міжнародного права в частину національного законодавства.

У будь-якому випадку міжнародне право демонструє очевидну диспозитивність стосовно вибору державами тих чи інших способів і методів трансформації актів міжнародних організацій. Загалом саме внутрішньодержавне право визначає не лише концептуальні засади

співвідношення міжнародного та національного права, але й встановлює юридичні параметри їхньої взаємодії. Нормативно-правове регулювання означеного питання у внутрішніх правопорядках держав характеризується диференційованими підходами, які матеріалізувались у відповідних положеннях позитивного права [9].

Наприклад, конституційно-правове регулювання означеного питання отримало свої відображення в ст. 9 Основного закону України. Водночас змістовний аналіз цієї статті вказує на те, що статус інших міжнародних договорів (міжурядових, міжвідомчих), окрім тих, згоду на обов'язковість яких надає Верховна Рада України, а також міжнародно-правового звичаю чи актів міжнародних організацій залишається невизначеним [11]. Характерно, що інші нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р., в тому числі підзаконні нормативно-правові акти, також не пропонують розв'язання зазначеного питання в правовій площині.

На цьому тлі доволі позитивним є досвід Нідерландів, що якісно вирізняється серед низки зарубіжних країн. На відміну від більшості сучасних конституцій, відповідно до ст. 93 Конституції Нідерландів проголошено, що положення міжнародних договорів та актів міжнародних організацій, які є загальнонормативними та обов'язковими до виконання усіма засобами, підлягають застосуванню після їхнього опублікування [9]. З приводу цього зазначимо, що контекст статті прямо акцентує увагу на тих актах міжнародних організацій, які мають нормотворчий характер, отож поза контекстом цієї статті залишаються рекомендаційні акти.

Виявлені закономірності взаємодії актів міжнародних організацій з національним правом тією чи іншою мірою стосуються більшості сучасних організацій у їхньому традиційному розумінні, які за своєю правовою природою є міжурядовими. Проте поступово в умовах посилення процесів глобалізації в міжнародних відносинах утверджуються модифіковані форми міждержавних об'єднань, які створюють на предметно інших засадах. Насамперед йдеться про Європейський Союз – специфічне міждержавне утворення, яке характеризується глибинними інтеграційними зв'язками, що існують між власне самих ЄС та його державами-членами. З огляду на це ЄС об'єктивно постає у вигляді особливого об'єднання держав інтеграційного типу, що істотно відрізняються від багатьох міжнародних міжурядових організацій. Своєю чергою, це позначається як на юридичній природі ЄС, яка носить «гібридний» характер, адже поєднує у собі елементи міжнародної організації, федерації та частково конфедерації, так і на аспектах, які визначають дію права ЄС у національних правових порядках держав-членів.

Правопорядок, який функціонує в рамках ЄС, побудований на визнанні верховенства права ЄС перед внутрішньодержавним правом, а також його прямої безпосередньої дії та національному праві держав-членів [1]. Якщо акти міжурядових міжнародних організацій створюють міжнародно-правові зобов'язання виключно для тих держав, що є їхніми членами, то із актів, які приймає ЄС (регламенти), прямо впливають права та обов'язки для фізичних та

юридичних осіб. Окрім того, такі акти, як регламенти, не потребують застосування будь-яких додаткових процедур імплементаційного характеру на національному рівні, що, відповідно, слугує обов'язковою умовою для більшості актів міжнародних організацій.

Можна стверджувати, що із появою ЄС проявляються окремі тенденції, які спричиняють до фрагментарної девіації системи міжнародних відносин. Безпосереднім проявом таких процесів є трансформація існуючих підходів у сфері взаємодії між національним та міжнародним правом.

Отже, в результаті виконаного дослідження слід зробити такі теоретико-правові висновки й узагальнення: міжнародне право та національне право перебувають у діалектично-нерозривному зв'язку, обумовленому тим, що вони складають структурні елементи однієї правової реальності, в якій і функціонують. Отож існує об'єктивна необхідність у забезпеченні між ними високого рівня узгодженості з тим, щоб, зрештою, гарантувати захист прав, інтересів, а також цінностей, які покладено в основу міжнародно-правових зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брацук І. Імплементація права Європейського Союзу в національних правопорядках держав-членів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. «Міжнародне право» / І. Брацук. – Харків, 2011. – 22 с.
2. Вельяминов Г. Применимость международного права к спорам между государствами и иностранными лицами / Г. Вельяминов // Государство и право. – № 6. – 2013. – С. 78–85.
3. Дмитриев Ю. Межгосударственные объединения: понятие, формы и классификация / Ю. А. Дмитриев, В. О. Миронов // Государство и право. – 2013. – № 3. – С. 62–71.
4. Драчов О. Імплементація міжнародних зобов'язань у правовій системі Польщі та України (порівняльний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. «Міжнародне право» / О. Драчов. – Київ, 2013. – 20 с.
5. История международного права / под ред. А. И. Дмитриева, У. Э. Батлера. – Одесса : Феникс, 2013. – 574 с.
6. Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика / Д. І. Кулеба. – К. : Промінь, 2007. – 304 с.
7. Международное право : учебник / отв. ред. В. И. Кузнецов, Б. Р. Тузмухамедов. – М. : Норма, 2007. – 944 с.
8. Мережко А. Психологическая теория международного права (публичного и частного) / А. Мережко. – Одесса : Феникс. – 2012. – 244 с.
9. Мицик В. Співвідношення міжнародного і національного права: теорія і практика / В. Мицик // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 2. – С. 5–12.
10. Міжнародні організації : навч. посібник / за ред. О. С. Кучика. – К. : Знання, 2007. – 749 с.
11. Смирнова К. Концепція «м'якого» права (soft law) в міжнародному праві та праві Європейського Союзу / К. Смирнова // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 3. – С. 74–78.
12. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручник / Л. Д. Тимченко. – К. : Знання. 2012. – 631 с.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2014

Прийнята до друку 20.03.2014

THE INTERACTION OF INTERNATIONAL AND DOMESTIC LAW: GENERAL AND THEORETICAL ASPECTS**Yaryna Volosko***Lviv Polytechnic National University,
1, S. Bandery Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 272 47 33*

Article investigates into topical issues of interaction between legal acts of international intergovernmental organizations and national law in terms of legal nature of international organizations which in fact determines its law-making activity. Legal acts of international organizations phenomenon is examined, as well as peculiarities of its intercommunication with international legal reality and national mechanisms of implementation of international obligations. European Union is taken into account in relation to its impact on regulation in international law through the process of adoption of legal acts.

Key words: international intergovernmental organization, legal nature, legal personality, legal acts, law-making, international legal regulation.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ АКТОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ С НАЦИОНАЛЬНЫМ ПРАВОМ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**Ярина Волоско***Национальный университет «Львовская политехника»,
ул. Степана Бандери, 12, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 272 47 33*

Рассмотрены актуальные вопросы взаимодействия актов международных межправительственных организаций с внутригосударственным правом в контексте юридической природы международных организаций, которая фактически обуславливает их правотворческую деятельность. Исследованы феномен актов международных организаций, характер их взаимосвязей с международно-правовой реальностью, а также национально-правовые механизмы имплементации международно-правовых обязанностей. Проанализировано влияние Европейского Союза на международно-правовое регулирование сквозь призму принятия им правовых актов.

Ключевые слова: международная межправительственная организация, юридическая природа, правосубъектность, юридические акты, международное правотворчество, механизм международно-правового регулирования.